

ζονται στα είδη των ζητημάτων που πρέπει να εντοπιστούν και να επιλυθούν σε σχέση με τα στοιχεία που συνθέτουν την υπό συζήτηση ερευνητική διαδικασία. Τα ερωτήματα αυτά δεν είναι σχεδιασμένα έτσι ώστε να ανιχνεύουν την ποιοτική έρευνα θεωρητικά ή να οδηγούν στην καταγραφή των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων της. Αντίθετα, αποτελούν ερωτήματα τα οποία οι ερευνητές θα πρέπει να θέτουν στον εαυτό τους, και εν συνεχεία να τα απαντούν, ως ενεργό μέρος της ερευνητικής διαδικασίας. Η λογική που διέπει την ιδέα της διατύπωσης αυτών των δύσκολων ερωτημάτων έχει επομένως σχέση τόσο με το ότι αντιπροσωπεύουν έναν καλό τρόπο για να μάθουμε και να αναπτύξουμε τις δεξιότητες της ενεργητικής «σκέψης και πράξης» που απαιτεί η ποιοτική έρευνα, όσο και με το ότι τα ερωτήματα αυτά αποτελούν ένα ουσιώδες συστατικό στοιχείο της διεξαγωγής, στην πράξη, μιας αληθινής έρευνας. Αυτό σημαίνει ότι οι ερευνητές όχι μόνο θα πρέπει να απευθύνουν αυτά τα ερωτήματα στον εαυτό τους στο στάδιο της προετοιμασίας τους ή της εκπαίδευσής τους για έρευνα,¹ αλλά και ότι ένα σημαντικό στοιχείο της προσπάθειάς τους κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας θα πρέπει να περιλαμβάνει αυτή την αυτοανακριτική δραστηριότητα. Δεν είναι βέβαια δυνατόν να προβλέψει κανείς κάθε πιθανό ερώτημα που ο οποιοσδήποτε ερευνητής που χρησιμοποιεί την ποιοτική προσέγγιση θα χρειαζόταν να εντοπίσει και να επιλύσει, και, με αυτή την έννοια, τα ερωτήματα που παρατίθενται σε κάθε κεφάλαιο δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί ότι συνιστούν έναν ολοκληρωμένο κατάλογο. Ωστό-

1. Κάποιοι αναγνώστες μπορεί να επιθυμούν να χρησιμοποιήσουν τα ερωτήματα που διατυπώνονται στο βιβλίο ως βάση για πρακτικές ασκήσεις στο πλαίσιο της μαθησιακής ή εκπαιδευτικής διαδικασίας, ή ως πηγή μάθησης εξ αποστάσεως.

σο, έχω καταφέρει να εστιάσω τα ερωτήματα στα πιο καθοριστικά στοιχεία της ποιοτικής έρευνας. Τέλος, αυτό που επισημαίνω σε όλη την έκταση του βιβλίου είναι ότι πράγματι όλοι οι ερευνητές παίρνουν αποφάσεις που σχετίζονται με αυτά τα είδη ερωτημάτων, και ότι αυτές οι αποφάσεις έχουν διανοητικές, πρακτικές, δεοντολογικές και πολιτικές επιπτώσεις. Έχει επομένως ζωτική σημασία οι ερευνητές να έχουν επίγνωση των αποφάσεων που παίρνουν, έτσι ώστε αυτές να στηρίζονται στην πληροφόρηση και τη στρατηγική, αντί να λαμβάνονται *εκ των υστέρων* ή να έχουν το χαρακτήρα της απλής άμεσης αντίδρασης.

Τι είναι η ποιοτική έρευνα;

Έγιναν πολλές προσπάθειες να οριστεί η ποιοτική έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες και να προσδιοριστεί το κατά πόσον μπορεί ή θα έπρεπε να διαφοροποιηθεί από αυτό που αποκαλείται ποσοτική έρευνα (βλ. ιδιαίτερα Burgess, 1984· Bryman, 1988· Finch, 1986· Hammersley, 1992· Silverman, 1993). Εντούτοις, δεν υπάρχει ομοφωνία ως προς αυτά τα ερωτήματα, γεγονός που δεν θα πρέπει να μας εκπλήσσει, δεδομένου ότι η ποιοτική έρευνα —ότι και αν είναι— δεν αντιπροσωπεύει μια ενιαία ομάδα τεχνικών ή φιλοσοφιών, αφού στην πράξη έχει αναπτυχθεί από ποικίλες παραδόσεις της διανοήσης και της επιστήμης.

Για παράδειγμα, η ποιοτική έρευνα συσχετίζεται ίσως πολύ συχνά με ορισμένες σχολές σκέψης οι οποίες εμπνέουν γενικότερα στο χώρο της ερμηνευτικής κοινωνιολογικής παράδοσης, και πιο συγκεκριμένα της φαινομενολογίας (π.χ. Schutz, 1976), της εθνομεθοδολογίας (π.χ. Cicourel, 1964· Garfinkel, 1967) και της συμβολικής διάδρασης (π.χ. Blumer,

1969). Πιο πρόσφατα, οι μεταμοντερνιστές έχουν αρχίσει να δείχνουν κάποιο ενδιαφέρον στην εμπειρική έρευνα και στις ποιοτικές μεθόδους (βλ. Dickens και Fontana, 1994). Ωστόσο, υπάρχει και μια μακρά ανθρωπολογική παράδοση άσκησης της ποιοτικής έρευνας, όπως και ένα πιο πρόσφατο ενδιαφέρον στα πλαίσια της γλωσσολογίας, με τη μορφή ανάλυσης του λόγου, η οποία έχει τις ρίζες της στην παράδοση της σημειωτικής (βλ. Fairclough, 1992). Η ψυχολογία, αν και είναι γνωστή για τη μακρόχρονη σχέση της με τις ποσοτικές και «επιστημονικές» μεθόδους έρευνας, έχει πρόσφατα αναπτύξει στους κόλπους της μια περισσότερο κριτική σχολή σκέψης που ευνοεί τις ποιοτικές προσεγγίσεις στην έρευνα, ιδιαίτερα εκείνες που θεμελιώνονται στην ανάλυση του λόγου και του περιεχομένου (βλ. Henriques κ.ά., 1984· Henwood και Pidgeon, 1992· Hollway, 1989· Potter και Wetherell, 1987). Άλλοι επιστημονικοί χώροι, όπως αυτοί της ανθρωπογεωγραφίας και της εκπαίδευσης, έχουν χρησιμοποιήσει συμβατικά τις μεθόδους της μελέτης περιπτώσεων, ενώ οι ιστορικοί έχουν αναπτύξει μια ιδιαίτερη προσέγγιση στη χρήση των ποιοτικών μεθόδων στο πλαίσιο της καταγραφής των προφορικών ιστορικών αφηγήσεων. Οι «νεότεροι» επιστημονικοί χώροι των μέσων επικοινωνίας και των πολιτισμικών σπουδών στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στους ποιοτικούς τρόπους δημιουργίας της γνώσης, όπως συμβαίνει και σε πεδία που στηρίζονται πολύ στη διεπιστημονική ανάλυση, όπως είναι οι σπουδές αναφορικά με την υγεία και αυτές που εστιάζονται σε θέματα φύλου. Είναι αλήθεια ότι η επίδραση του φεμινισμού υπήρξε τεράστια, λόγω της αμφισβήτησης εκ μέρους του συμβατικού επιστημονικού λόγου, αλλά και λόγω του ότι συμπεριέλαβε σε ημερήσια διάταξη ζητήματα τα οποία σήμερα θεωρούνται κεντρικά για την ποιοτική έρευνα (βλ. ιδιαίτερα Harding, 1986· Rose, 1994· Smith, 1988· Stanley και Wise, 1993).

Τα παραπάνω δεν αποτελούν έναν περιεκτικό κατάλογο των επιρροών που έχουν οδηγήσει σε αυτό που αναγνωρίζουμε ως ποιοτική έρευνα, αλλά, αντίθετα, έχουν στόχο να μεταφέρουν την αίσθηση του εύρους των φιλοσοφικών βάσεων αλλά και των μεθοδολογικών τεχνικών και πρακτικών που είναι πιθανό να περικλείει ο όρος. Οι διαφορετικές παραδόσεις, σχολές και επιστημονικοί κλάδοι βασίζονται σε ευδιάκριτες απόψεις για το ποια είναι η κινητήρια δύναμη της κοινωνίας, τι είναι σημαντικό για τον κόσμο, με τι μοιάζει αυτός ο κόσμος και ούτω καθεξής. Ως εκ τούτου, έχουν διαφορετικές ιδέες για το βαθμό στον οποίο η εμπειρική έρευνα μπορεί να μας πει κάτι που να έχει νόημα, όπως, φυσικά, και για το πώς μπορεί να επιτύχει κάτι τέτοιο. Τούτο σημαίνει ότι το σύνολο των παραδόσεων που εκφράζουν κάποιο ενδιαφέρον για την ποιοτική έρευνα δεν συνταιριάζουν σε μια ενιαία φιλοσοφία ή σε ένα ενιαίο σύνολο μεθοδολογικών αρχών.

Κατά τη γνώμη μου, το γεγονός ότι η ποιοτική έρευνα δεν μπορεί να αρχαιοθετηθεί και να περιοριστεί σε ένα σύνολο απλών ρυθμιστικών κανόνων και αρχών αποτελεί ένα ισχυρό σημείο της, και νομίζω ότι είναι συναρπαστικό το ότι τόσο πολλοί ερευνητές, από τόσους πολλούς επιστημονικούς χώρους και παραδόσεις, ενδιαφέρονται να πραγματοποιούν έρευνα η οποία — με τον έναν ή τον άλλο τρόπο — έχει ποιοτικό χαρακτήρα. Στα κεφάλαια που ακολουθούν θέτω δύσκολα ερωτήματα τα οποία ενθαρρύνουν τους ερευνητές να εντοπίσουν τις δικές τους φιλοσοφικές αρχές έρευνας και να ανακαλύψουν τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν στην πράξη να διεξαγάγουν έρευνα η οποία θα είναι συνεπής προς τις φιλοσοφικές τους αρχές. Αυτό που προσπάθησα να αποφύγω είναι να ισχυριστώ ότι υπάρχει μόνο ένας γνήσιος τρόπος διεξαγωγής της ποιοτικής έρευνας, ο οποίος μάλιστα βασίζεται σε μία και μόνο φιλοσοφική θέση.

Αν και μου αρέσει να δίνω έμφαση στην ποικιλία των στρατηγικών και των τεχνικών της ποιοτικής έρευνας, εντούτοις πιστεύω ότι είναι χρήσιμο να αναζητήσουμε κάποια κοινά στοιχεία, ώστε να δώσουμε μια εικόνα για το τι είναι *ποιοτικό* στην ποιοτική έρευνα. Παρ' όλα αυτά, δεν επιθυμώ να προχωρήσω μακρύτερα από τη διατύπωση ενός χαλαρού λειτουργικού ορισμού, σύμφωνα με τον οποίο η ποιοτική έρευνα:

- Θεμελιώνεται σε μια φιλοσοφική θέση η οποία είναι σε γενικές γραμμές «ερμηνευτική», με την έννοια ότι την απασχολεί ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύεται, γίνεται κατανοητός, βιώνεται και παράγεται ο κοινωνικός κόσμος. Αν και διαφορετικές εκδοχές της ποιοτικής έρευνας μπορεί να κατανοούν ή να προσεγγίζουν αυτά τα στοιχεία της ποιοτικής έρευνας με διαφορετικούς τρόπους (εστιάζοντας, για παράδειγμα, σε κοινωνικά νοήματα, ή ερμηνείες, ή πρακτικές, ή συζητήσεις, ή διαδικασίες ή κατασκευές), όλες τους αναγνωρίζουν κάποια τουλάχιστον από τα παραπάνω ως σημαντικά στοιχεία ενός σύνθετου – ενδεχομένως και πολυεπίπεδου – κοινωνικού κόσμου.
- Βασίζεται σε μεθόδους παραγωγής δεδομένων οι οποίες είναι ελαστικές και ευαίσθητες απέναντι στο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο παράγονται αυτά τα δεδομένα (αντί να είναι αυστηρά τυποποιημένες ή δομημένες, ή και απομακρυσμένες από την «πραγματική ζωή» ή το «φυσικό» κοινωνικό περιβάλλον, όπως συμβαίνει με κάποιες μορφές πειραματικών μεθόδων).
- Βασίζεται σε μεθόδους ανάλυσης και επεξηγηματικής δόμησης οι οποίες προϋποθέτουν την κατανόηση της πολυπλοκότητας, της λεπτομέρειας και του πλαισίου. Η ποιοτική έρευνα αποσκοπεί στην παραγωγή σφαιρικής αντίληψης, επί τη βάση πλούσιων και λεπτομερών στοιχείων,

όπως αυτά εμφανίζονται στο φυσικό κοινωνικό τους πλαίσιο. Με την έννοια αυτή, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση σε «ολιστικές» μορφές ανάλυσης και επεξήγησης παρά στην αποτύπωση επιφανειακών μοντέλων, τάσεων και συσχετισμών. Αν και η ποιοτική έρευνα χρησιμοποιεί συνήθως κάποια είδη ποσοτικοποίησης, οι στατιστικές μορφές ανάλυσης δεν έχουν εδώ κεντρική σημασία.

Δεν θα ήθελα να προσδιορίσω και άλλα «κοινά» χαρακτηριστικά των διαφορετικών μορφών ποιοτικής έρευνας, από τη στιγμή που και ο αναγνώστης διαβάζοντας τα κεφάλαια που ακολουθούν θα μπορέσει να αντιληφθεί ότι υπάρχουν πολλές διαφορετικές «ποιοτικές» απαντήσεις σε κεντρικής σημασίας μεθοδολογικά ερωτήματα. Μερικές από τις απαντήσεις είναι δυνατόν να ισχύουν επίσης για ό,τι είναι γνωστό ως «ποσοτική» έρευνα, και ως προς αυτό δεν θεωρώ ότι η ερευνητική πρακτική οφείλει να κάνει άκαμπτες (είτε το ένα είτε το άλλο) επιλογές ανάμεσα στην ποιοτική και την ποσοτική μεθοδολογία. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο ότι ούτε οι «ποσοτικές» ούτε οι «ποιοτικές» μέθοδοι αποτελούν πράγματι ένα ενιαίο σύνολο φιλοσοφίας, μεθόδου και τεχνικής, όπως συχνά εμφανίζονται να είναι. Τούτο σημαίνει ότι οι ερευνητές θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικοί με το θέμα της συνδυαστικής χρήσης διαφορετικών μεθόδων, ανεξάρτητα από το αν οι ίδιοι επιδιώκουν το συνδυασμό ποσοτικών με ποιοτικές μεθόδους, ή ποιοτικών με ποσοτικές, ή και ποσοτικών με άλλες ποσοτικές. Κατά τη γνώμη μου, οι δύο τελευταίες επιλογές δεν μπορεί να μη θεωρηθούν προβληματικές, στον ίδιο βαθμό τουλάχιστον που η πρώτη επιλογή δεν πρέπει να θεωρείται τεχνικά ανέφικτη. Όπως θα συνεχίσω να ισχυρίζομαι σε όλη την έκταση του βιβλίου, το κλειδί για τη συνδυαστική χρήση μεθόδων οποιουδήποτε είδους είναι να γνωρίζουμε τι ακριβώς

επιδιώκουμε μέσα από αυτήν, όπως και να κατανοούμε τις επιπτώσεις που συνεπάγεται ο συνδυασμός προσεγγίσεων οι οποίες είναι πιθανό να διέπονται από διαφορετικές λογικές και να υποδεικνύουν διαφορετικές μορφές ανάλυσης και διαφορετικούς τρόπους δόμησης εξηγήσεων που αφορούν κοινωνικά φαινόμενα.

Τι θα πρέπει να είναι η ποιοτική έρευνα;

Έχω ήδη αναφέρει πως δεν επιθυμώ να επιβάλω στον αναγνώστη μία και μόνο εκδοχή της ποιοτικής έρευνας, αλλά, αντίθετα, να τον ενθαρρύνω να προχωρήσει στην ενεργή δέσμευση με κεντρικής σημασίας ζητήματα, τέτοια που θα τον βοηθήσουν να πάρει τις δικές του αποφάσεις σχετικά με την έρευνα. Βέβαια, οφείλω εδώ να επισημάνω ότι η θέση που μόλις εξέφρασα αποτελεί από μόνη της μια προσέγγιση του πώς πρέπει να γίνεται η ποιοτική έρευνα, αλλά ωστόσο δεν θα ήθελα να ισχυριστώ ότι είμαι ουδέτερη απέναντι σε όλα τα θέματα που έχουν σχέση με την ποιοτική μεθοδολογία. Απεναντίας, και όπως είναι φυσικό, έχω τις δικές μου απόψεις για το τι θα πρέπει να είναι η ποιοτική έρευνα, όπως και για το τι θα πρέπει να επιδιώκει. Πράγματι, το ερέθισμα για τη συγγραφή αυτού του βιβλίου ήταν η διάθεσή μου να ενθαρρύνω ειδικευμένους ερευνητές να κάνουν καλή ποιοτική έρευνα, ακριβώς επειδή πιστεύω ότι είναι ιδιαίτερα πολύτιμη και σημαντική. Οι ιδέες μου για το τι θα πρέπει να είναι η ποιοτική έρευνα εκφράζονται πιο ολοκληρωμένα μέσα από τα δύσκολα ερωτήματα που θέτω στα επόμενα κεφάλαια, όπως και μέσα από τις εξηγήσεις που δίνω για τους τρόπους με τους οποίους είναι δυνατόν να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα. Στο σημείο αυτό όμως θα ήθελα να προλογίσω τα κεφάλαια που ακο-

λουθούν, καθώς και κάποια σημεία «κλειδιά» σχετικά με το τι έχει τη δυνατότητα να είναι η ποιοτική έρευνα και τι, κατά τη γνώμη μου, θα πρέπει να είναι.

- Η ποιοτική έρευνα θα πρέπει να διεξάγεται με συστηματικό και αυστηρό τρόπο. Δεν πιστεύω ότι υπάρχουν δικαιολογίες για μια πρόχειρη ή περιστασιακή προσέγγιση της ποιοτικής έρευνας. Τα δύσκολα ερωτήματα που θέτει το βιβλίο έχουν στόχο να κάνουν τους ερευνητές να σκέφτονται, να σχεδιάζουν και να πράττουν με συστηματικούς και αυστηρούς τρόπους κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας. Αυτό όμως δεν θα πρέπει να συγχέεται με μια άκαμπτη ή δομημένη προσέγγιση, η οποία δεν είναι συνήθως κατάλληλη για ποιοτική έρευνα.
- Η ποιοτική έρευνα θα πρέπει να διεξάγεται με στρατηγικό τρόπο, αλλά να είναι συγχρόνως ευπροσάρμοστη και να λαμβάνει υπόψη το πλαίσιο μέσα στο οποίο διενεργείται. Ουσιαστικά, αυτό σημαίνει ότι οι ερευνητές που χρησιμοποιούν την ποιοτική έρευνα πρέπει να παίρνουν αποφάσεις έχοντας ως βάση όχι μόνο μια στέρεη ερευνητική στρατηγική, αλλά και την ευαισθησία απέναντι στα εναλλασσόμενα πλαίσια και στις συνθήκες υπό τις οποίες πραγματοποιείται η έρευνα.
- Η ποιοτική έρευνα απαιτεί την κριτική λεπτομερή αυτοεξέταση ή τον ενεργό (αυτοελεγκτικό) αναστοχασμό εκ μέρους του ερευνητή. Αυτό σημαίνει ότι οι ερευνητές θα πρέπει συνεχώς να εκτιμούν τις πράξεις και το ρόλο τους κατά την ερευνητική διαδικασία και να υποβάλλουν τα αποτελέσματα αυτής της εκτίμησης στην ίδια αυστηρή κριτική εξέταση στην οποία υποβάλλουν όλα τα υπόλοιπα ερευνητικά τους «δεδομένα». Τούτο στηρίζεται στην πεποίθηση ότι οι ερευνητές δεν μπορούν να είναι ουδέτεροι, αντι-

κειμενικοί ή αποστασιοποιημένοι από τη γνώση και τα στοιχεία που παράγει η έρευνά τους. Αντίθετα, επιδιώξη τους πρέπει να είναι η κατανόηση του δικού τους ρόλου μέσα σε αυτή τη διαδικασία. Στην πραγματικότητα, αυτή καθαυτή η πράξη τού να απευθύνουμε δύσκολα ερωτήματα στον ίδιο μας τον εαυτό κατά την ερευνητική διαδικασία αποτελεί μέρος της δραστηριότητας του ενεργού (αυτοελεγκτικού) αναστοχασμού.

- Η ποιοτική έρευνα πρέπει να παράγει κοινωνικές εξηγήσεις για νοητικούς γρίφους. Παρακάτω θα υποστηρίξω ότι το σύνολο της ποιοτικής έρευνας θα πρέπει να διατυπώνεται γύρω από ένα νοητικό γρίφο – δηλαδή γύρω από κάτι που ο ερευνητής επιθυμεί να εξηγήσει. Δεν θεωρώ ότι είναι αρκετό για έναν ερευνητή να πει ότι απλά επιθυμεί να περιγράψει κάτι ή να διερευνήσει τι συμβαίνει. Οι περιγραφές και οι διερευνήσεις αυτού του είδους ενέχουν επιλεκτική παρατήρηση και ερμηνεία των πραγμάτων, και συνεπώς δεν μπορούν να έχουν ουδέτερο, αντικειμενικό ή ολοκληρωτικό χαρακτήρα. Η επιλογή των στοιχείων που κάποιος ερευνητής αποφασίζει να εκλάβει ως σχετικά για την περιγραφή ή τη διερεύνηση που επιδιώκει θα βασίζεται, φανερά ή συγκαλυμμένα, σε κάποιον τρόπο θεώρησης του κοινωνικού κόσμου, όπως και σε μια συγκεκριμένη μορφή επεξηγηματικής λογικής. Αυτό που υποστηρίξω είναι ότι οι ερευνητές πρέπει να αναγνωρίζουν ότι παράγουν κοινωνικές εξηγήσεις και να είναι σαφείς ως προς τα είδη της λογικής στα οποία στηρίζουν αυτές τις εξηγήσεις.
- Η ποιοτική έρευνα πρέπει να παράγει κοινωνικές εξηγήσεις που να είναι κατά κάποιον τρόπο γενικεύσιμες ή να έχουν ευρύτερη απήχηση. Δεν νομίζω ότι οι ποιοτικοί ερευνητές θα πρέπει να ικανοποιούνται με την παραγωγή εξηγήσεων που είναι ιδιόμορφες ή ειδικά αρμόζουσες

για τις περιορισμένες εμπειρικές παραμέτρους της μελέτης τους. Αυτό σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να υποτιμούμε τις προκλήσεις που συνεπάγεται η γενίκευση από την ποιοτική – ή και από οποιαδήποτε – έρευνα. Αλλά αυτά θα συζητηθούν αργότερα.

- Η ποιοτική έρευνα δεν πρέπει να θεωρείται ένα ενιαίο σώμα φιλοσοφίας και πρακτικής, οι μέθοδοι των οποίων μπορούν απλά να συνδυάζονται χωρίς προβλήματα. Ομοίως, η ποιοτική έρευνα δεν πρέπει να θεωρείται αναγκαστικά αντίθετη, και μη συμπληρωματική, της ποσοτικής έρευνας. Η διάκριση ανάμεσα στις ποσοτικές και τις ποιοτικές μεθόδους δεν είναι απόλυτα σαφής, και όλοι οι ερευνητές θα πρέπει να σκέφτονται πολύ προσεκτικά με ποιον τρόπο και για ποιο λόγο θα προχωρούσαν σε κάποιο συνδυασμό μεθόδων, είτε αυτές είναι ποιοτικές, είτε ποσοτικές, είτε και τα δύο.
- Η ποιοτική έρευνα θα πρέπει να διενεργείται ως μια δεοντολογική πρακτική και να λαμβάνει υπόψη το πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσεται. Πολλά από τα συγκεκριμένα δεοντολογικά και πολιτικά διλήμματα που εγείρει η ποιοτική έρευνα αποτελούν θέμα συζήτησης σε όλη την έκταση του βιβλίου.

Δομή και οργάνωση του βιβλίου

Όλες οι θεματικές έννοιες και τα ζητήματα που έχουν αναφερθεί σε αυτό το εισαγωγικό μέρος αναπτύσσονται διεξοδικότερα στα κεφάλαια που ακολουθούν. Η οργάνωση των κεφαλαίων έχει γίνει με βάση τα λιγότερο ή περισσότερο διακριτά συστατικά στοιχεία της ερευνητικής διαδικασίας για τα οποία θα πρέπει να λαμβάνονται αποφάσεις, αν και είναι σω-